

VERKSAMHETSBERÄTTELSE 1994-1995

**NUMISMATISKA
FORSKNINGSGRUPPEN**

**ARKEOLOGISKA INSTITUTIONEN
STOCKHOLMS UNIVERSITET**

**ARKEOLOGISKA INSTITUTIONEN
STOCKHOLMS UNIVERSITET**

NUMISMATISKA FORSKNINGSGRUPPEN

1 juli 1994 - 31 december 1995

1. Gunnar Ekströms professur i numismatik och penninghistoria

Genom ett donationsbrev av Wera Ekström instiftades Gunnar Ekströms stiftelse för numismatisk forskning 1974. Stiftelsen bekostade bl.a. Gunnar Ekströms professur i numismatik och penninghistoria vid HSFR med placering vid Stockholms Universitet, arkeologiska institutionen.

Genom ett riksdagsbeslut överfördes professuren till Stockholms universitet 1 juli 1994, men verksamheten kommer även framöver att bekostas av Gunnar Ekströms stiftelse. Detta beslut ligger i linje med Wera Ekströms intentioner som syftade till att upprätta en universitetsprofessur. Flyttningen innebar inte några förändringar beträffande verksamhetens inriktning. Verksamheten bedrivs under namnet Numismatiska forskningsgruppen (NFG – Stockholm Numismatic Institute på engelska).

När Kungl. Myntkabinettet under 1996 flyttar till egna lokaler på Slotts-backen 6 i Gamla Stan, kommer forskningsgruppen att få lokaler i samma hus, vilket väsentligt kommer att underlätta arbetet. Under det gångna året har det emellertid, i avvaktan på att de nya lokaler blir färdiga under oktober 1996, inneburit en flytt till nya, temporära lokaler i kontorskomplexet Garnisonen på Östermalm fr.o.m december 1995.

Flytten har varit mycket tidskrävande och har gjort att den löpande verksamheten blivit lidande.

Universitetets räkenskapsår bli kalenderår fr.o.m. 1996/97. Ändringen till kalenderår genomförs redan i denna årsberättelsen som därmed omfattar 18 mån.

Forskning och undervisning är professurens huvuduppgifter. Sedan föregående år markeras detta också genom att verksamhetsberättelsen avslutas med en kortare artikel som redovisar aktuell forskning med anknytning till undervisningen. Den sammanfattning av den svenska forskningshistoriken, med begränsning till mynt, som påbörjades i den förföra årsberättelsen fortsätts nedan och omfattar slutet av 1800-talet.

* * *

Under 1800-talets första hälft hade Bror Emil Hildebrands gestalt dominerat den numismatiska arenan med sitt nya, vetenskapliga tänkande. När hans krafter började sina och han avgick som riksantikvarie 1879 hade nya krafter redan börjat publicera sig. Svenska Numismatiska Föreningens stiftande 1873 hade här fått stor betydelse. Redan 1874 utkom föreningen med den första volymen i Sveriges första numismatiska tidskrift, Numismatiska Meddelanden, och de följande åren kom flera nya volymer ut. Det är också forskande privatsamlare som dominerar utvecklingen under 1800-talets slut även om Bror Emils son Hans Hildebrand gjorde mycket betydelsefulla insatser inte minst inom den medeltida mynthistorien.

Olof Hallborg (1815-1901) och Robert Hartman (1827-1891) publicerade 1883 det första arbetet av corpuskaraktär över svenska mynt och det

Fig. 1. Levins beskrivning över Johan III:s mynt ingår som en i raden av kataloger vid 1800-talets slut. Här återges ½ riksdaler 1573.

omfattade Gustav II Adolfs och Kristinas kopparmynt. Den byggde på ett mycket omfattande studium av såväl offentliga som enskilda samlingar.

Deras arbete fick en direkt efterföljare i Astley Levin (1852-1931) som 1887 publicerade en katalog över Johan III:s mynt med alla då kända inskriftsvarianter.

Carl Snoilsky (1841-1903) är mest känd som skald men ägde också en betydande myntsamling som han publicerade redan 1873. Denna katalog kan sägas vara den första som är uppställd på ett modernt sätt med mynten ordnade efter område, metall, myntort, valör och årtal (Berch är t.ex. uppställd efter metall, valör, myntort) och beskrivningarna av typerna var kortfattade men tillräckliga. Den blev stilbildande för de kataloger som sedan följde, Stiernstedt, Oldenburg och Riksbanken.

Henrik Oldenburg (1830-1896) skapade den största privata samlingen näst Sven Svensson. Han publicerade samlingen 1881 och hans beskrivning blev ett standardverk för svenska mynt. Med undantag för perioden t.o.m. Gustav II Adolf samt för vissa senare perioder ger det fortfarande den bästa beskrivningen av inskrifterna vilket säger lika mycket om dess, för sin tid, framsynta uppläggning, som om senare tiders oförmåga att skildra hela mynthistorien i beskrivningar av mynten.

August Wilhelm Stiernstedt (1812-1880) var giganten bland amatörforskarna och han publicerade ett stort antal arbeten. I en tid då forskningssatserna ofta bestod av att sammanställa kataloger utan några vidlyftiga kommentarer, vilket i sig på intet sätt behöver förringa deras vetenskapliga värde, gjorde Stiernstedt sina insatser genom att skildra mynthistorien i ord. Dessutom ägnade han sitt intresse åt en mängd olika områden och tidsperioder och här har han knappast överträffats av någon. Till yttermera visso var han en arkivforskare av rang och den enda kritik som kan riktas mot honom är att han inte publicerade källhänvisningar. I övrigt var han en första rangens vetenskapsman och lika professionell i sitt agerande som någonsin en musealt utbildad vetenskapligt lagd forskare.

Hans Hildebrand (1842-1913) var Bror Emils son och efterträdde fadern som riksantikvarie 1879. Hans mest omfattande arbete kom att gälla de svenska medeltidsmynten där Berch ännu efter 1800-talets mitt var standverket. Arbetet publicerades 1887 som en del i hans monumentala verk Sveriges medeltid, kulturhistorisk skildring I-III. För första gången behandlades hela materialet här på ett vetenskapligt sätt med påföljd att mynthistorien för denna period reviderades i grunden och han skildrade t.ex. även myntimporten. I framför allt Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Månadsblad, som han startade, skrev han ett

stort antal artiklar inte minst om myntfynd från vikingatiden och medeltiden. Han hade också planer på att publicera ett verk över tyska vikingatida mynt (omfattande manuskript finns). Ett viktigt katalogarbete blev hans beskrivning av Riksbankens samling med Oldenburgs arbete som förebild.

Esaias Tegnér d.y. (1843-1928) blev Tornbergs efterträdare vad gäller de arabiska mynten i de svenska fynden. Två av fynden publicerade han 1883-1884 tillsammans med Hans Hildebrand.

Oscar Montelius (1843-1921) var främst arkeolog men skrev även ett mindre antal artiklar om mynt av vilka det främsta utkom 1872 och behandlade de svenska fynden med romerska denarer och solidi.

Daniel Holmberg (1845-1916) var tidens ledande och mest kunnige mynt-handlare. År 1894 publicerade han en årtalsförteckning över alla valörer fr.o.m. 1478. Ett tillägg publicerades 1899. Som mynthandlare utgav han också 117 auktionskataloger samt 70 lagerkataloger.

Under 1800-talets slut vidgades kretsen aktiva numismatiker med stormsteg och frågan är om någon senare period kan tävla med de insatser som då gjordes om man betänker förutsättningarna. Perioden framstår i än mer ljus dager om man ser till utvecklingen under 1900-talets första decennier som märkligt nog lämnat få spår efter sig. Stiernstedt är den dominerande gestalten även om Hans Hildebrands insats inom de medeltida mynten utgjorde en milstolpe.

2. Forskning och publicering

Vikingatid

Inom CNS-serien har vissa framsteg gjorts med den kompletterande Gotlandsvolymen (Akeböck) liksom med Blekingevolymen. Båda volymerna finns nu delvis i heloriginal.

I Commentationes-serien har, med ett undantag (se nedan), arbetet under året skett med mycket begränsade insatser. P.g.a. av flyttning m.m. är möjligheterna att öka arbetsinsatsen under det kommande året också begränsade. Den avgörande punkten är att det saknas fast personal för att bedriva arbetet.

Brita Malmer har fortsatt arbetet med The Anglo-Scandinavian Coinage, utförligt beskrivet i Verksamhetsberättelse 1993-94, s. 5-6. Exemplar-katalogen, uppställd efter stampnummer, omfattar f.n. 182 datorskrivna

sidor, utformade som heloriginal. Fyndkatalogen, planschdelen (vänster-sida tecknade inskrifter, högersida motsvarande stampfoton, totalt 1.804 stampar) samt appendix omfattar drygt 300 sidor. Den färdiga bokens omfång kan beräknas till ca 600 sidor. Boken kommer att publiceras som nr 9 i Commentationesserien.

Medeltid och nyare tid

Stockholm Studies in Numismatics, är namnet på en ny monografiserie som ges ut av forskningsgruppen. Den första volymen utkom under 1995 och omfattar Ivar Leimus' avhandling om myntningen i Baltikum på 1500-talet (Das Münzwesen Livlands im 16. Jahrhundert (1515-1581/94).

Övrigt

Under 1995 firades 1000-årsjubiléet av myntningen i Sverige. Med an-ledning härav utgav Svenska Numismatiska Föreningen en samlingsvolym där tretton författare skildrade var sitt århundrade av den svenska (inkl. Skåneland) mynthistorien. Kenneth Jonsson var huvudredaktör.

Kenneth Jonsson är tillsammans med William Metcalf vid American Numismatic Society, New York, redaktör för ett nyhetsbrev, Coins and Computer Newsletter, som kommer ut med två nummer per år och behandlar datoranvändning inom numismatiken.

3. Undervisning

Numismatik ingår som ett avsnitt i grundkursen på A- (mynthistorien ca 1000-1500) och B-nivå (teori och metod) vid Arkeologiska institutionen, liksom i motsvarande distansundervisning på Gotland. Undervisningen handhas liksom tidigare av Kenneth Jonsson.

Sedan flera år tillbaka sker handledning vid uppsatsskrivning på B- och C-betygsnivå i arkeologi. Uppsatserna koncentrerades inledningsvis till vikingatida mynt (tyska, engelska, böhmiska) i svenska fynd, men har under senare år även omfattat medeltida mynt (svenska och danska). Avsikten med uppsatserna är dels att genom en systematisk, målinriktad forskning kunna bearbeta större materialgrupper, dels att få fram en ny generation numismatiker, och slutligen att skapa förutsättningar för en numismatisk forskarmiljö. Uppsatserna har hittills gett många nya resultat och avsikten är att uppsatserna i förkortad och redigerad form ska ges ut i en ny rapportserie. Det första häftet kommer att behandla danska borgarkrigsmynt präglade i Lund 1241-1377 och författas av Ulrika Bornestaf.

Vid Arkeologiska institutionen framlades under läsåret följande B- och C-uppsatser, med Kenneth Jonsson och Christoph Kilger som handledare.

B-uppsats

Birgitta Larsson, En studie av Magnus Erikssons mynt 1340-54 (KJ).

Pär Lindström, Remagen – en kronologisk studie (CK).

Nanouschka Myrberg, Brakteater från Magnus Ladulås' tid (1275-1290. En kronologisk studie av lösfynden (KJ).

Eva Remius, Mynt från Niederelbeområdet (CK)

Monica Rosenblom, Vikingatida mynt från Augsburg som funnit vägen till Sverige (CK).

Maria Johannesson, Bardowick. En kronologisk studie (CK).

C-uppsats

Guy Engström, Vikingatida mynt från Speyer. En studie baserad på det svenska myntmaterialet (CK).

Nanouschka Myrberg, Myntningen under Magnus Ladulås 1275-1290 (KJ).

Ewa Wennerstrand, Tre skatfynd från Västernorrland. En kronologisk jämförande studie av skatfynd i Sverige, Danmark och på västslaviskt område från yngre vikingatid (CK).

4. Konferenser och andra engagemang

1994

Visby, 11 augusti, Europarådets kurs för historielärare 7-13 augusti kallad "Vikings going eastward". *Föredrag* What can Arabic dirhams tell us about the Viking Age? (Rispling).

Arlanda, 9 september. Sky city. Sigtuna kommuns gåva till Sky city: en avgjutning i jätteformat av ett mynt präglat i Sigtuna på 990-talet. Förlaga till skyltar m.m. utarbetade av B. Malmer. *Invigning* (Malmer)

Stockholm, 13 september. Stockholms Universitet. *Arkeologikurs*. Grundkurs i numismatik (Jonsson).

Stockholm, 14 september. Stockholms Universitet. *Föredrag*: Många skatter = rikt, få skatter = fattigt, eller ...? Metoder och tolkningsproblem ur ett numismatiskt perspektiv (Jonsson).

Stockholm, 27 september. Stockholms Universitet. *Arkeologikurs*. Grundkurs i numismatik (Jonsson).

Köpenhamn, 7-9 november. *Studier* vid Den kgl. Mønt- og Medaillesamling (Malmer).

Uppsala, 29-30 november. Eklundshov. Projektet Sveriges kristnande, *symposium* kring projektets slutrapport (Malmer).

Oslo, 8 december. Universitetet. *Föredrag*: Importen av västeuropeiska mynt till Nordeuropa under vikingatiden (Jonsson).

1995

Stockholm, 30 januari. Tumba Bruks och Riksbankens *seminarium* inför 1000-årsjubileet av de första svenska mynten. *Föredrag*: Den internationella myntcirkulationen under vikingatiden (Jonsson). *Föredrag*: Varför 995? Hur man daterar våra äldsta mynt (Malmer).

Stockholm, 8 februari. Radio Q. *Intervju* med anledning av 1000-årsjubileet av den svenska myntningen (Jonsson).

Visby, 1 mars. Högskolan på Gotland, *Arkeologikurs*. Grundkurs i numismatik (Jonsson).

Sigtuna, 6 maj - 1 oktober 1995. *Utställningen* "Ett mynt för kung Olof". Layout för fondväggen (endast delvis förverkligad) samt förlaga till texter för perioden 995 – 1030. (Malmer). Förlaga till texter för perioden 1100–1500 (Jonsson).

Sigtuna, 7 maj. *Föredrag* i anslutning till öppnandet av 1000-års utställningen "Ett mynt för kung Olof". Myntimporten före Olof (Jonsson). Varför 995? Hur man daterar våra äldsta mynt (Malmer).

Nicosia, Cypern, 25-26 maj. *Styrelsemöte* med Internationella numismatiska kommissionen i Nicosia, Cypern (Jonsson).

Mecklenburg-Vorpommern, 16-28 juli. *Studieresa* i Mecklenburg-Vorpommern och dokumentation av fyndmynt från den slaviska perioden. Besök bl.a. i Freilichtmuseum Gross Raden, Kulturhistorisches Museum Rostock, Regionalmuseum Neubrandenburg, Aussenstelle Waren/Landesamt für Denkmalpflege Mecklenburg-Vorpommern, Schloss Wiligrad (Kilger).

Wismar, Gross Strömkendorf, 31 juli -25 augusti. Deltagande vid *utgrävning* av tidigslavisk handelsplats i Gross Strömkendorf (Kilger).

Berlin, 12 augusti. *Diskussioner* med Bernd Kluge om CNS-projektet

(Jonsson).

Gross Strömkendorf (Rerik), Tyskland.

Wismar, Gross Strömkendorf, 14 augusti. *Studiebesök* på utgrävningen av förvikingatida handelsplats i Gross Strömkendorf (Jonsson).

Sigtuna, 27 augusti. Arkeologidagen. Guidning av 1000-års utställningen "Ett mynt för kung Olof" (Jonsson).

Stockholm, 1-3 september. *Nordisk Numismatisk Unions möte* (Jonsson, Malmer). *Föredrag*: Knud, Olav och Olof. Om interskandinaviska kontakter för 100 år sedan (Malmer).

Sigtuna, 3 september. *Visning* av utställningen "Ett mynt för kung Olof" (Jonsson, Malmer).

Stockholm, 12 september. Stockholms Universitet. *Arkeologikurs*. Grundkurs i numismatik (Jonsson).

Sigtuna, 18 september. Medeltidsseminariet. *Visning* av 1000-års utställningen "Ett mynt för kung Olof" (Jonsson).

Bad Krotzingen, Bremgarten-Hartheim, 7 oktober. Symposium om numismatisk forskningsmetodik (Kilger).

5. Datorisering och forskarkontakter

På B- och C-betygsnivå handleds studenter vid uppsatsskrivning. Data-bearbetning utgör ett viktigt led i analysen av myntmaterialet. Antalet registrerade och bearbetade mynt i samband med uppsatsskrivning uppgick under läsåret till ca 4.300 ex.

Vid verksamhetsårets slut var ca 140.000 poster registrerade på data. Tillväxten har varit speciellt stark inom det vikingatida materialet, följt av medeltiden. Det svenska området har, efter en blygsam start, mer än fördubblats.

Ämne	Område	Period	Antal poster
Mynt	Sverige	Medeltid	2.300
		Nyare tid	1.200
	Islamiska områden	Vikingatid	39.100
		Medeltid	22.000
	Tyskland	Vikingatid	22.700

	England	Vikingatid	29.000
	Baltikum	Medeltid	1.200
	Danmark	Medeltid	4.700
	Diverse	Vikingatid	1.500
Fynd	Sverige	Vikingatid	2.300
		Medeltid	300
	Europa	Vikingatid	3.000
Diverse	Europa	Typer, myntmästare etc.	3.000
Litteratur	Hela världen	Antik till nutid	500
Auktions- och lagerkataloger		Antik till nutid	6.700

Databaserna används mycket i den forskning som bedrivs och kan bl.a. utnyttjas för att få fram en mängd statistik som utgör grunden för vidare analyser av materialet.

Forskningsgruppens arkiv över islamiska mynt har byggts ut ytterligare tack vare samarbete med samlare och orientalistkolleger över hela världen. Bland samlare som ställt mynt och fotografier till förfogande kan nämnas Hans Lundberg (Kungälv), Gunnar Holst (Hönö) och Enrico Leuthold Jr (Milano). Sedan flera år har det funnits ett mycket givande samarbete med ett flertal ledande islamnumismatiker, särskilt Stephen Album (Santa Rosa), Michael Bates (New York), Luke Treadwell (Oxford) samt Lutz Ilisch (Tübingen).

Flera forskarbesök har ägt rum under året, bl.a. av Ivar Leimus, Estland, i samband med hans två månaders studier vid Riksarkivet.

I samarbete med KMK inbjöds 12 sep. 1994 till en föreläsning av Martin Price, tidigare verksam vid myntkabinettet vid British Museum, om Coins of the Bible and the new coins of Samaria.

6. Studiesamling, bibliotek och arkiv

Under året påbörjades, med stöd av anslag från Gunnar Ekströms Stiftelse för Numismatisk Forskning, en studiesamling av mynt. Samlingen ska användas i undervisningen för att illustrera myntutvecklingen och för praktiska övningar med bestämning, stampstudier m.m. Ett stort antal mynt har också erhållits som gåva från privatpersoner och bland dessa ingår två tyska mynt som sannolikt kommer från ett skingrat vikingatida skattfynd på Gotland. Vid årets slut omfattade samlingen 317 ex. inkl. kopior som är nödvändiga eftersom priserna för originalmynt under vissa perioder vida överstiger de tillgängliga medlen.

<i>Kategori</i>	<i>Område</i>	<i>Period</i>	<i>Antal</i>
Mynt	Sverige	Vikingatid	6
		Medeltid	7
		Nyare tid	3
	Skandinavien	Vikingatid	1
		Danmark	Vikingatid
		Medeltid	25
		Nyare	1
		Baltikum	Medeltid
	Polen	Nyare	3
	Tyskland	Vikingatid	2
		Medeltid	6
		England	Vikingatid
	Frankrike	Medeltid	1
	Italien	Medeltid	2
	Kalifatet	Vikingatid	47
		Medeltid	57
	Volgabulgarer	Vikingatid	1
	Kelter	Antiken	2
	Grekland	Antiken	71
	Romerska riket	Antiken	28
	Bysantinska	Antiken	9
	Sasanidiska riket	Antiken	3
	Axumitiska riket	Antiken	1
	Indien	Antiken	10
	Diverse		14
	Medaljer		2

Ett omfattande kartotek med kort över mynt och medaljer sålda på auktion och sammanställda av C.G. Hesselblad har förvärvats från Ulf Nordlinds Mynthandel.

Ett mycket stort antal auktions- och lagerkataloger har under året skänkts av B. Ahlström Mynthandel resp. köpts av Ulf Nordlinds Mynthandel.

Hittills har forskningsgruppen kunnat utnyttja N.L. Rasmussons bibliotek, men i samband med flytten till nya lokaler har dessa böcker införlivats med KMK:S huvudbibliotek och endast ett mindre antal har behållits som lån. Ett stort antal standardverk inom det svenska området har därför förvärvats, bl.a. Brenner (nytryck), Hede, Hildebrand (anglo-saxiska), Lagerqvist, Oldenburg, Stefaneli, Stenberger, Wolontis.

Den registrerade tillväxten uppgick under versamhetsåret till sammanlagt 221 poster (exkl. auktions- och lagerkataloger). Bland viktigare utländska verk kan nämnas kompletteringar av katalogerna över de

bysantinska mynten i Dumbarton Oakes liksom i den engelska Syllogeserien. Vidare Schrötters klassiska myntlexikon och Stefanellis bibliografi. Bland nyare litteratur kan nämnas två band som beskriver alla danska vikinga- och medeltida skattfynd, Travaini om normannernas myntning i Italien, samt de första volymerna i en ny monografiserie över främst tyska mynt (Mecklenburg resp. Regensburg).

För tidskrifter har kompletteringar skett bl.a. beträffande Nordisk Numismatisk Årsskrift och British Numismatic Journal.

7. Personalia

Kenneth Jonsson utsågs till prefekt vid arkeologiska institutionen fr.o.m. 1995.07.01.

Kenneth Jonsson var en av tre examinatorer då Svein H. Gullbekk tog magistergradsexamen i numismatik i Oslo dec. 1994.

Kenneth Jonsson var ordf. i betygsnämnden 1 juni 1995 vid Johan Rönnbys disputation i arkeologi på avhandlingen Bålverket.

Kenneth Jonsson utsågs till korresponderande ledamot i Danska Numismatiska Föreningen.

Kenneth Jonsson och Gert Rispling utsågs till korresponderande ledamöter i Numismatiska Föreningen i Finland.

Marie Martinson anställdes som redaktionssekreterare på halvtid vid NFG 1994-11-01.

Fil. kand. Ulrika Bornestaf gjorde akademikerpraktik 6 mån. vid NFG fr.o.m 1995-04-01.

Fil. kand. Cecilia Persson påbörjade akademikerpraktik 6 mån. vid NFG fr.o.m 1995-08-01.

Fil.stud. Richard Kjellgren gjorde tio veckors praktik inom kulturvetarlinjen okt.-dec. 1994 vid NFG.

Fil. kand. Cecilia Persson antogs till forskarutbildningen i arkeologi med Kenneth Jonsson som handledare. Som utgångspunkt för sin avhandling kommer hon att göra efterundersökningar av fyndplatser för skånska vikingatida skatter.

Vid Nordisk Numismatisk Unions möte i Stockholm 1-3 september tilldelades Brita Malmer en medalj, utgiven av Unionen och skulpterad av Gunvor Svensson Lundkvist.

8. Tryckta skrifter

Ulrika Bornestaf

Erik Magnussons myntning i Lund 1357-1359. Numismatiska forskningsgruppens årsberättelse 1993-1994, 14-20 (tillsammans med Kenneth Jonsson).

Kenneth Jonsson

Internationella numismatiska kommissionen. *NNUM* 1994:6, 128-129.

Mannegårde – en skatt mellan vikingatid och medeltid. *Arkeologi i Sverige* 3, Stockholm 1994, 115-132.

Erik Magnussons myntning i Lund 1357-1359. Numismatiska forskningsgruppens årsberättelse 1993-1994, 14-20 (tillsammans med Ulrika Borne-staf).

Computer survey (4). *CCN* 4, 13-15.

Numismatics. *Current Swedish Archaeology* 3, 1995, 163-171.

Nygammal skatt på Gotland. *SNT* 1995:3, 58-59 (tillsammans med Malin Lindquist).

Recension av T. Talvio, *SCBI* 40, Royal Coin Cabinet, Stockholm, Anglo-Saxon coins, Harold I - Harthacnut. *Fv* 1995, 122-126.

The early gote. *Studia Numismatica*. Festskrift till Arkadi Molvögin. Tallin 1995, 76-82.

Från utländsk metall till inhemskt mynt. *Myntningen i Sverige 995-1995*. *NM XL*, 43-61.

A new Gotland hoard from the Viking Age. *International Numismatic Newsletter* 26 (1995), 5-6.

NNU:s medalj över Brita Malmer. *NNUM* 1995:6, 101 (tillsammans med Torbjörn Sundquist).

NNU:s medalj över Brita Malmer. *SNT* 1995:5, 124 (tillsammans med Torbjörn Sundquist).

Silverskatten från L. Klintegårde i Väskinde sn på Gotland. *GA* 1995, 19-22 (tillsammans med Malin Lindquist).

Internationella numismatiska kommissionen. *NNUM* 1995:8, 135-136.

Christoph Kilger

Myntfynd och den vikingatida silverhandeln. *Myntningen i Sverige 995-1995. NM XL*, 27-42.

Recension av Sigrid Engeler, Altnordische Geldwörter. Eine philologische Untersuchung altnordischer Geld- und Münzbezeichnungen und deren Verwendung in der Dichtung. Frankfurt a.M. 1991. *SNT* 1994:6, 164.

Eine Neuauswertung der spätwikingenzeitlichen Münzhorte auf west-slavischem Gebiet (1). *CCN* 4, 10-13.

Recension av Sigrid Engeler, Altnordische Geldwörter. Eine philologische Untersuchung altnordischer Geld- und Münzbezeichnungen und deren Verwendung in der Dichtung. Frankfurt a.M. 1991. *Fv* 1995, 193-196.

Brita Malmer

Revidering av texter till ny upplaga av Historiska Museets *Vikingatidens ABC*, artiklarna Bysantinska mynt, Hedebymynt, Imitationer av engelska mynt, Probérmärken, Sceatta.

Some *Long Cross* imitations found in Estonia. *Studia Numismatica. Festschrift Arkadi Molvögin* 65. Tallinn 1995, 83-86.

Från Olof till Anund. Ur sigtunamyntningens historia. *Myntningen i Sverige 995-1995. NM XL*, 9-26.

Förkortningar

CCN – *Coins and Computers Newsletter*. Stockholm/New York.

CNS – *Corpus nummorum saeculorum IX-XI qui in Suecia reperti sunt*. Stockholm 1975–.

Comm. NS – *Commentationes de nummis saeculorum IX-XI in Suecia*

repertis. Nova Series. Stockholm 1987–.
Fv – Fornvännen, Stockholm
GA – Gotländskt Arkiv, Visby
NM – Numismatiska Meddelanden, Stockholm.
NNUM – Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad. Köpenhamn.
NNÄ – Nordisk Numismatisk Årsskrift. Köpenhamn, Oslo, Stockholm, Helsingfors.
SNT – Svensk Numismatisk Tidskrift. Stockholm.

9. Numismatiska forskningsgruppen 1/7 1994 – 31/12 1995

Besöksadress: Karlavägen 100.
Postadress: c/o Riksantikvarieämbetet, Box 5405, 114 84 Stockholm.
Telefon: 08-783 90 00 (växel).
Telefax: 08-662 17 68.

Föreståndare: Professor Kenneth Jonsson, tel. 783 97 32. Klara Östra Kyrkogata 8B, 111 52 Stockholm, tel. 20 07 86.

Bornestaf, Ulrika, FK, akademikerpraktikant, Andebodavägen 111, 175 43 Järfälla, tel. 580 119 12

Kilger, Christoph, FK, doktorandtjänst (HSFR), tel. 783 97 36. Hägerstensvägen 171, 2 tr, 126 53 Hägersten, tel. 681 03 46.

Kjellgren, Richard, fil. stud. Skånegatan 66, 116 37 Stockholm, tel. 640 77 42.

Malmer, Brita, professor emerita, tel. 783 97 34. Mölna vändplan 6, 181 61 Lidingö, tel. 766 49 44.

Martinson, Marie, tel. 783 97 33. Skönviksvägen 257, 122 42 Enskede, tel. 91 27 22.

Persson, Cecilia, FK, akademikerpraktikant, te. 783 97 36. Lundagatan 39, 117 27 Stockholm, tel. 84 38 98.

Rispling, Gert, FK, JK, antikvarie, tel. 783 97 35. Hangarvägen 1, 183 66 Täby, tel. 756 56 62.

Magnus Erikssons myntning 1340-1354

Birgitta Larsson

År 1319 valdes Magnus Eriksson som treåring till kung i Sverige. Han hade redan då fått Norges krona i arv och en personalunion mellan Sverige och Norge uppstod. Skåne, Blekinge och Halland förvärvades genom köp 1332, samma år som Magnus blev myndig. Digerdöden kom till Sverige 1349-1350 och orsakade en agarkris var till kom krig mot Ryssland och skulder som inte kunde betalas. Det ekonomiska läget blev prekärt och 1356 utbröt ett uppror mot Magnus. Kungen tvingades av rådet till eftergifter och riket delades mellan Magnus och hans äldste son Erik. Denne hade nyss blivit myndig och utnyttjades av rådet som ledare för oppositionen. Erik avled 1359, men detta förändrade inte den mörka bilden för Magnus. År 1360 erövrade den danske kungen Valdemar Atterdag Skåne och året därpå Gotland. Ett par år senare förklarades Magnus avsatt och Albrekt av Mecklenburg valdes till svensk kung 1364.

Under Magnus Erikssons regeringstid påbörjades och avslutades präglingen av fyra olika myntgrupper (LL XXVI-XXIX). Myntningen av en femte grupp (Lagerqvist 1970, 94-99) påbörjades sannolikt 1361. I det följande kommer den andra gruppen, präglad 1340-1354, att behandlas och då främst med avseende på myntort.

Gruppen, som i numismatisk litteratur betecknas Th XIX eller LL XXVII, myntades i stora mängder. Mynten är tvåsidiga silvermynt och har en vikt på ca 0,36 gr samt en silverhalt på ca 68 %. På åtsidan finns ett lejon och på frånsidan finner man en bokstav eller ett tecken mellan tre motställda kronor (fig. 1). Detta är för övrigt första gången som tre kronor förekommer på ett svenskt mynt. Man antar att de symboliserar Sverige, Norge och Skåne. De bokstäver och tecken som förekommer är följande: A, B, E, h, I, L, M, P, R, S, V, kors, patriarkalkors, ros, samt torn (LL XXVII; Gola-biewski 1980, nr 12). Det förekommer således en rad olika typer inom gruppen och inom typerna finns varianter.

Myntorterna för de olika typerna är inte kända. Inga myntmästare nämns heller i det skriftliga källmaterialet under perioden, men två myntstampar hittade i Uppsala har troligen använts för denna grupp (Rudbeck och Sárkány 1979). I en studie har jag nyligen undersökt gruppen och med hjälp av upprättade spridningskartor över lösfynd och hopade fynd sökt dra slutsatser om de olika typernas myntorter. Myntningen antogs ha skett på redan kända myntorter (NM XL, 287), d.v.s. på några av följande platser: Jönköping, Kalmar, Lödöse, Nyköping, Skara, Skänninge, Stockholm, Söderköping, Uppsala, Västerås och Örebro. I undersökningen ingick att

komma fram till en tolkning av de bokstäver och tecken som förekommer (Larsson 1995).

Det material som legat till grund för studien har varit lösfynd och hopade fynd (flera lösfynd från en begränsad fyndlokal) från kyrkor och kloster. Antalet har uppgått till 472 ex. varav 298 ex. säkert bestämbara från 15 landskap. Efter att analysen gjordes har ytterligare fynd noterats (för närvarande totalt 581 ex. varav 368 es. är bestämbara) varför de resultat som presenteras här kan komma att justeras något i framtiden.

Teorin bakom studien av lösfynd och hopade fynd går ut på regionalitet och kan beskrivas som att mynt präglade på en viss ort sannolikt kommer att återfinnas i proportionellt större antal nära den orten än vad mynt präglade på annan ort gör. Spridningsresultatet av lösfynd och hopade fynd torde enligt teorin förväntas variera enligt följande:

en typ präglad på en ort under en längre tid = stor spridning

en typ präglad på en ort under en kortare tid = liten spridning

en typ präglad på flera orter under en längre tid = stor spridning

en typ präglad på flera orter under en kortare tid = spridda koncentrationer

En kvantitativ jämförande metod har sedan använts för att verifiera teorin. De olika typernas antal och procentuella förekomst i de olika landskapen har jämförts. Analyser och tolkningar har gjorts utifrån upprättade spridningskartor för de olika typerna samt tabeller som visar dels faktiska antalet mynt, dels procentuell förekomst av en viss typ av det totala antalet mynt i respektive landskap och dels procentuell andel av en viss typ i de olika landskapen, tab 1a-c. På de spridningskartor som upprättats, en för varje typ, har samtliga fynd där typ har kunnat bestämmas, markerats med cirklar. Storleken på cirkelarna anger fyndets storlek och andelen av den aktuella typen har markerats med svart.

Materialets representativitet diskuteras här endast kortfattat. Fördelningen

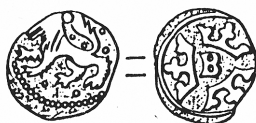

Fig. 1. Exempel på mynt av den grupp som präglades 1340-1354.

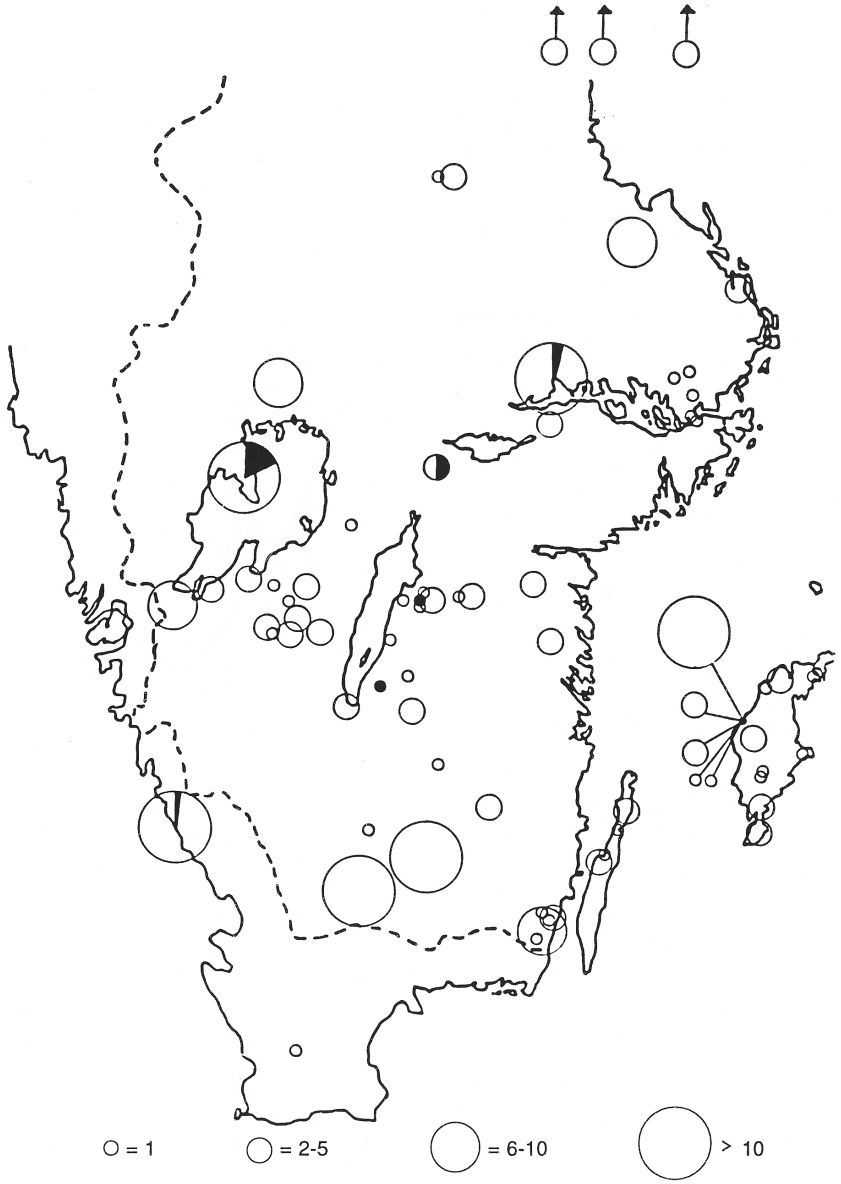

Fig. 2. Spridningen av lösfynd för typen med B. De ofyllda cirklarna visar samtliga fynd med gruppens mynt. Hopade fynd redovisas som en fyndlokal.

av och proportionerna mellan de olika typerna inom ett fynd måste anses som mycket representativ. Det bör inte finnas någon anledning att tro att fler mynt avsiktligt tappats bort av en viss typ än av en annan. Av detta följer att representativiteten för fyndlokaler inom resp. landskap och riket i stort också måste anses som god, vilket är grundläggande för metodens användbarhet och giltighet. Däremot anses inte det faktiska antalet mynt i de olika landskapen vara representativt för det totala antalet mynt i omlopp i riket eftersom t.ex. antalet utgrävda kyrkor inte är jämnt fördelat över landet

Resultatet av studien kan exemplifieras genom typen med bokstaven B. Av tabell 1a framgår att typen med B finns i 7 ex. av totalt 298 ex. och typen har en koncentration till Mellansverige, speciellt då Värmland. Endast där har mer än ett mynt hittats. Eftersom Värmland totalt inte hör till de mer fyndrika landskapen får dessa två mynt ytterligare tyngd. Tabell 1b visar att 50% av mynten i Närke är av typen B men man får då också hålla i minnet att det i Närke endast finns två mynt totalt. I tabell 1c slutligen, kan man se att 29% av typen B finns i Värmland. Denna tabell är en spegling av tabell 1a men ger förhållandena i procent. Spridningskartan, fig. 2, visar också tydligt koncentrationen till Mellansverige. Även myntet funnet i Småland kommer från den norra delen av landskapet.

Om man ser till samtliga typer kan man se att typerna med B, S, kors och torn tenderar att dominera i Svealand / Norrland. I västra Götaland återfinns främst typerna med I, M, P och R medan typerna med A, E, V och ros dominerar i östra Götaland.

Vid tolkningen av tabellerna och spridningskartan fördes typen med B till myntorten Örebro, där myntningen genom fynd av myntningsunderlag är belagd under perioden 1250/60-1290 (Malmer 1978). Med tanke på koncentrationen i Värmland är det den myntort som ligger närmast. Ett av de två mynten som framkommit i Närke är av typen med B, vilket också stöder denna tolkning. Vad det gäller innebörd och betydelse av bokstaven B kan inget klart svar ges. B har i andra myntgrupper tidigare tolkats som syftande på Birger Magnusson (Hildebrand 1887, 59; Lagerqvist 1970, 78). Detta kan dock inte vara fallet här.

Samma slags resonemang som för typen med B fördes också för övriga typer och relativt säkra slutsatser kan dras även för följande typer: E - Kalmar, I - Jönköping, M - Skara, P - Lödöse, S - Stockholm, kors - Västerås, torn - Uppsala. Mindre säkra slutsatser dras för: A - Nyköping, R = B, V - Skänninge, ros - Söderköping, patriarkalkors = dubbelpräglad (slaget två gånger) kors. För typen med h kan ingen slutsats dras. Tolkning av innebörd och betydelse visade sig vara svårare. Endast för typerna med S och I kan några säkra slutsatser dras. Bokstäverna antas där stå för första bokstaven i myntorten, d.v.s. Stockholm resp. Jönköping (lunaköpfung).

a		A	B	E	h	I	M	P	R	S	V	Kors	P-kors	Ros	Torn	Totalt
Dr															3	3
Go		3			1	3	3	5	1			9		7	5	37
Ha		7	1	2		3	1	3	2	1		7		4	7	38
Me							1				1			1		3
Nä			1									1				2
Sk								1								1
Sm		1	1	4		1	8	13		4	5	16		6	27	86
Sö												1		2	2	5
Up		1				1		2		3		2			8	17
Vg				2		4	5	7	2	2		6		2	6	36
Vr			2				2	2	1			3	1	2	7	20
Vs			1		1		1	1	1	1		8		1	4	19
An								1				1			2	4
Öl						1		3				2		1	4	11
Ög		2	1							2	1	2		3	5	16
		14	7	8	2	13	21	38	7	13	7	58	1	29	80	298
b		A	B	E	h	I	M	P	R	S	V	Kors	P-kors	Ros	Torn	Totalt
Dr		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	100
Go		8	0	0	3	8	8	14	3	0	0	24	0	19	14	100
Ha		18	3	5	0	8	3	8	5	3	0	18	0	11	18	100
Me		0	0	0	0	0	33	0	0	0	33	0	0	33	0	100
Nä		0	50	0	0	0	0	0	0	0	0	50	0	0	0	100
Sk		0	0	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	100
Sm		1	1	5	0	1	9	15	0	5	6	19	0	7	31	100
Sö		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	20	0	40	40	100
Up		6	0	0	0	6	0	12	0	18	0	12	0	0	47	100
Vg		0	0	6	0	11	14	19	6	6	0	17	0	6	17	100
Vr		0	10	0	0	0	10	10	5	0	0	15	5	10	35	100
Vs		0	5	0	5	0	5	5	5	5	0	42	0	5	21	100
An		0	0	0	0	0	0	25	0	0	0	25	0	0	50	100
Öl		0	0	0	0	9	0	27	0	0	0	18	0	9	36	100
Ög		13	6	0	0	0	0	0	0	13	6	13	0	19	31	100
Alla ls		5	2	3	1	4	7	13	2	4	2	19	0	10	27	100
c		A	B	E	h	I	M	P	R	S	V	Kors	P-kors	Ros	Torn	Totalt
Dr		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	1
Go		21	0	0	50	23	14	13	14	0	0	16	0	24	6	12
Ha		50	14	25	0	23	5	8	29	8	0	12	0	14	9	13
Me		0	0	0	0	0	5	0	0	0	14	0	0	3	0	1
Nä		0	14	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	1
Sk		0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0
Sm		7	14	50	0	8	38	34	0	31	71	28	0	21	34	29
Sö		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	7	3	2
Up		7	0	0	0	8	0	5	0	23	0	3	0	0	10	6
Vg		0	0	25	0	31	24	18	29	15	0	10	0	7	8	12
Vr		0	29	0	0	0	10	5	14	0	0	5	100	7	9	7
Vs		0	14	0	50	0	5	3	14	8	0	14	0	3	5	6
An		0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	2	0	0	3	1
Öl		0	0	0	0	8	0	8	0	0	0	3	0	3	5	4
Ög		14	14	0	0	0	0	0	0	15	14	3	0	10	6	5
Totalt		100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Tab. 1. a) Antal ex. av olika typer fördelade på landskap; b) typernas procentuella antal i resp. landskap; c) resp. typs procentuella andel i de olika landskapen.

VÄSTERÅSSKATTEN 1791																								
	A	B	E	h	i	L	M	P	R	S	V	Kors	P-kors	Ros	Torn	Totalt								
Antal	18	56	13	3	2	1	7	64	5	28	18	137		55	139	546								
%	3	10	2	1	0	0	1	12	1	5	3	25	0	10	25	100								
LÖSFYND																								
Antal	14	7	8	2	13	0	21	38	7	13	7	58	1	29	80	298								
%	5	2	3	1	4	0	7	13	2	4	2	19	0	10	27	100								

Tab. 2. Jämförelse mellan typernas procentuella fördelning i Västeråsskatten resp. i samtliga lösfynd.

Genom att resultatet påvisar en regionalitet och verifierar teorin, visar detta att metoden är hållbar och går att använda för att fastställa ursprung.

Intressant är att jämföra analysen av lösfynd och hopade fynd med en analys av ett skattfynd, ett material som inte använts ovan. Västeråsskatten från 1791 (Th 92) innehåller totalt 546 mynt av gruppen LL XXVII (endast ex. som i en samtida förteckning motsvarar de typer som redovisas ovan). Av dessa är 56 ex. av typen med B. Andelen av typen med B är därför fem gånger så stor i skattfyndet som i lösfynden och de hopade fynden, 10% jämfört med 2%, tab 2. Typen med kors, som förts till Västerås, är också den vanligare i skattfyndet än i lösfynden och de hopade fynden. 25% av Västeråsskatten består av typen med kors jämfört med lösfynd och hopade fynd där typen utgör 19%.

Teorin om regionalitet, att det är större chans att fler mynt präglade på en viss ort ska hittas nära den orten än mynt präglade på annan ort, får alltså även i detta fall stöd från skattfyndet.

Litteratur

Golabiewski, M. 1980. Kompletteringar till publicerade svenska medeltidsmynt. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1980:7.

Hildebrand, H. 1887. *Sveriges mynt under medeltiden*. Stockholm 1887.

Jonsson, K. 1977. Fastlandsmyntningen under Birger Magnusson (1290-1318) med utgångspunkt från skatt- och lösfynd. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1975-6, 83-161.

Lagerqvist, L.O. 1970. *Svenska mynt under vikingatid och medeltid*

samt gotländska mynt. Stockholm 1970.

Larsson, B. 1995. *En studie av Magnus Erikssons mynt 1340-1354*. Stockholm. B-uppsats i arkeologi, Stockholms Universitet

Malmer, B. 1978. Örebro som medeltida myntort. *Myntkontakt* 1978:8.

NM – Numismatiska Meddelanden. Stockholm.

Rudbeck, G. och Sárkány, T. 1979. Sensationellt fynd av medeltida myntstamp i Uppsala. *Myntkontakt* 1979:6, 113.

Th – Thordeman, B. 1936. *Sveriges mynt under medeltiden*. Stockholm 1936.

